

בס"ד תצווה: האם צריך לכבות את האור בבית לפני שמדליקים נרות שבת

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה על ציוויו של הקב"ה לאהרון הכהן, להדליק את נרות המנורה. בטעם הדבר שהדליקו את המנורה נחלקו הפרשנים, יש שכתבו שהמטרה להראות שהשכינה שורה בישראל - ולראיה שהנר המערבי לא כבה מעולם באופן ניסי. יש שכתבו שהמטרה לפאר את הבית באמצעות הנרות והאור.

בעקבות כך נעסוק השבוע בדיני הדלקת נרות בשבת, שחלק מטעמים זהה לטעם הדלקת המנורה במקדש. השאלות בהן נעסוק הן, האם כמה נשים המדליקות יחד נרות, צריכות לברך, האם יש לכבות את האור בשאר נורות הבית לפני שמדליקים את הנרות, ומדוע בהדלקת הנרות המדליקה מכסה את הפנים.

טעם הדלקת נרות

הגמרא במסכת שבת (כה ע"ב) כותבת בשם רבא שחובה להדליק נרות לפני שבת, ובטעם הדבר נחלקו: **רש"י** (ד"ה חובה) פירש שהסיבה לכך היא כבוד שבת. **רבינו תם** (ד"ה הדלקת) חלק, וסבר שמטרת הדלקת הנרות היא עונג שבת, יש עונג בכך שאוכלים במקום שיש אור. הרמב"ם פסק את שני הטעמים, **וערוך השולחן** ביאר את טעמו והסביר את הנפקא מינה בין כבוד שבת לעונג: "והרמב"ם עצמו בפרק ל הלכה ה' חשיב הדלקת הנר מכבוד שבת שכתב שם ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן. וצריך לומר דתרווייהו איתנהו (= דשניהם יש): דבמקום שאוכלים הוה מכבוד שבת, ובשאר חדרים הוה מעונג שבת, שלא יכשל בהליכתו שם."

נפקא מינה נוספת (אפשרית) בין השיטות הביאו חלק מהפוסקים סביב השאלה, מה יהיה הדין כאשר כבר היה נר שלא הודלק בשביל שבת, אלא סתם נר של יום חול. אם הסיבה היא עונג שבת, אז לא צריך להדליק נר במיוחד בשביל שבת, מכיוון שאחרי הכל אוכלים במקום בו יש אור. אך אם הסיבה היא כבוד שבת, צריך להדליק נר דווקא לכבוד שבת, ונר מיום חול לא מועיל.

מכיוון שכפי שראינו להלכה חוששים לשתי הדעות, פסק הרמ"א שיש לחשוש לדעה הסוברת שמטרת הדלקת נרות היא כבוד שבת, ולכן אם יש נר דלוק לפני שבת, צריך לכבותו ולהדליקו לכבוד שבת.

כיווי האור

אם כן כפי שראינו, תיקנו להדליק נרות שבת, בשביל שיהיה עונג שבת בזמן האכילה, וכן יש כבוד לשבת בכך שהבית מואר. טעם נוסף הביאו הפוסקים, שבזכות הנר לא יכשלו בעצים ובאבנים, ויישמר שלום הבית. בעקבות כך מתעוררת השאלה, האם יש עניין להדליק נרות כאשר אשה אחרת כבר הדליקה. או במקרה יותר שכיח, כאשר האורות דלוקים והבית מואר היטב:

א. **המהרי"ל** (ס' נג) כתב, שגם כמה נשים שמדליקות ביחד יכולות לברך, למרות שיש אור גם כאשר אשה אחת מדליקה. בטעם הדבר נימק **הבית יוסף**, שאם מדליקות עוד נשים מתווסף עוד אור - וזאת סיבה לברך, וכן פסק **הרמ"א** (רסג, ח). ב. **השולחן ערוך** (שם) לעומת זאת כתב, שכיוון האור זרוע הסתפק האם מותר לברך במקרה זה, ספק ברכות להקל ואין לברך, ובלשונם:

"שניים או שלושה בעלי בתים אוכלים במקום אחד, יש אומרים שכל אחד מברך על מנורה שלו, ויש מגמגם בדבר. ונכון לזהר בספק ברכות, ולא יברך אלא אחד. הגה (= רמ"א): אבל אנו אין נוהגין כן (= וכן מברכים)."

לכאורה לפי השולחן ערוך בזמן הזה אין לנשים לברך על הדלקת הנר, כיוון שיש כבר אור בבית, ולא מברכים על תוספת אור. כמו כן, גם לדעת הרמ"א בפשטות אין לברך, שהרי המהרי"ל נימק את הסיבה שהאישה השנייה והשלישית יכולות לברך על הנר בכך שכל אחת מוסיפה אור, אבל כאשר כל הבית מואר הנרות לא באמת מוסיפות אור, כך שגם לשיטתו אין לברך!

למרות הסברות הנ"ל, למעשה נקטו הפוסקים שעל אף שטוב להחמיר ולכבות את האורות בבית לפני הדלקת הנרות (והרב אשר יייס כתב שאפילו לכבות את האור לפני אין צורך, כיוון שמנהג ישראל מדורות לא לכבות), בכל זאת מי שלא מכבה את האור (וכפי שנהגו רבים) עליו לברך על ההדלקה ללא כל חשש, ובטעם ההיתר הביאו מספר נימוקים:

האשכנזים סומכים על **האליה רבה** (שם, יח) שכתב, שאפילו בזכות תוספת אור קטנה אפשר לברך, ואחרי הכל כן מתווסף מעט אור ליד הנרות, ולמרות **שהמגן אברהם** (שם, טו) חולק וסובר שצריך תוספת אור משמעותית בבית, מכל מקום כיוון שמנהג העולם לברך - יש לסמוך על האליה רבה, וכן עולה מדברי **המשנה ברורה** (שם, לז).

הספרדים סומכים בעיקר על סברת **הגרש"ז אויערבך** (שמירת שבת כהלכתה מג, הע' קעא) שכתב, שבאמת מעיקר הדין מטרת ההדלקה הייתה להאיר את הבית וכך היה כבוד שבת, אבל בזמנינו עצם הדלקת הנרות מהווה כבוד לשבת ושינוי מיום חול, ולכן יש לברך גם אם לא נוסף אור. כמו כן **הרב אליהו** (קול צופי"ן 300) הוסיף בעקבות הבן איש חי שעל פי הסוד יש להדליק ולברך גם אם יש אור חיצוני ממנורה או יר"ח (ומכל מקום מספר נשים שמדליקות במקום אחד לדעת הספרדים - רק אחת מברכת).

אשה ששכחה להדליק

אמנם, בכל זאת ישנה השלכה הלכתית לכך שהאור הדלוק. **המהרי"ל** (הלכות שבת א) פסק, שאשה ששכחה להדליק נרות שבת אחת, תדליק נר נוסף כל שבת מעתה והלאה, או שאם היא מדליקה בשמן תוסיף בשיעור השמן. הסיבה לקנס זה, שכך היא תהיה זהירה ולא תפספס בפעם הבאה.

הפוסקים התקשו בפסיקה זו, שהרי היא רצתה להדליק נרות ושכחה בטעות, אז מה שייר לקנוס אותה?! ואדרבה יש בכך פספוס, כיוון שאם היא מדליקה שתי נרות כנגד 'זכור ושמור', הוספה של נר נוסף תפגע בדבר זה וכן כתב **הרמ"א** (דרכי משה רסג), שמדובר בחומרא רחוקה. מכל מקום הוסיף, שהנשים נוהגות כדברי המהרי"ל ומוסיפות נר, אך בכל זאת במקום שאפשר להקל - הקלו.

למשל **הביאור הלכה** (ד"ה שחכה) פסק (בניגוד לפרי מגדים), שאשה שהדליקה רק חלק מהנרות - פטורה מהקנס, כיוון שאחרי הכל היא הדליקה את הנר. עוד קולא הוסיף **הרב עובדיה** (חזון עובדיה הדלקת נרות), שבזמנינו שיש חשמל, אשה ששכחה להדליק פטורה

מהקנס, כיוון שאחרי הכל הבית מואר ואין חשש ששלום הבית ייפגע, וכן פסק **האור לציון** (ב, הערות פרק יח), ובלשונו:

"ונראה שכיון שעל כך פנים יש בנר חשמל משום שלום בית, אם אשה שכחה להדליק נר שבת, אך הדליקה את אור החשמל כדי שיהא הבית מואר, אין לקנוס אותה להוסיף נר כדין מי ששכחה להדליק נרות שבת, וכמבואר ברמ"א בסימן רס"ג סעיף א', שכיון שיש על כל פנים שלום בית, אין לקנוס אף שלא קיימה מצות הדלקת הנרות."

על אף **שהציץ אליעזר** (כא, יא) החמיר בכך, וכתב שכיוון שלא מיעדים את האור הדלוק שבבית לכבוד שבת, וכמו כן כפי שראינו לעיל את דברי השמירת שבת כהלכתה, מדליקים נר לא רק בשביל האור, אלא בשביל תוספת הכבוד לשבת, מכל מקום כיוון שחומרתו של המהרי"ל לא ברורה, למעשה נהוג להקל (ועוד יש להוסיף שלכבוד שבת נהוג להדליק את כל האורות בסלון, כך שטענתו נופלת).

זמן הברכה

במקרה בו אשה מחמירה ובוחרת לכבות את האור בבית לפני הדלקת הנרות, יש לשאול האם היא יכולה להדליק את האור לאחר ההדלקה, או שדווקא משהו אחר. למעשה דין זה תלוי במחלוקת הפוסקים בשאלה מתי מקבלים שבת:

א. **בעל הלכות גדולות** (מוצא בר"ן שבת י ע"א בדה"ר) סבר, שכאשר מדליקים את הנר - נכנסת שבת. הר"ן התקשה בדבריו, הרי הגמרא (לה ע"ב) כותבת שבערב שבת היו תוקעים מספר תקיעות כדי לזרז את העם לשבות ממלאכה וכדומה, ובתקיעה השלישית מדליקים את הנר, אך יש עוד מספיק זמן לצלות דג קטן או לשים לחם בתנור - מוכח שאחרי הדלקת הנר אפשר לעשות מלאכות. מכל מקום למעשה הר"ן כתב להוכיח ממספר מקומות, שבכל זאת הדלקת הנר הייתה המלאכה האחרונה אותה עשו לפני שבת, כך שמשמע שבאמצעות הדלקת הנר מקבלים שבת, ולכן פסק כדעת בעל הלכות גדולות. כדבריו נקטו להלכה גם **האור זרוע** (ערב שבת יא), **המרדכי** (ב, רצז) ו**רבינו תם** (ספר הישר מח, ו).

ב. **הרא"ש** (ב, כד) חלק וטען שקבלת שבת תלויה בתפילת ערבית, וכפי שכותבת הגמרא במסכת ברכות (כז ע"ב) שרב התפלל תפילת ערבית, וקיבל עליו שבת כדבריו נקטו להלכה רוב הראשונים, וביניהם **הרמב"ן** (שבת כג ע"ב ד"ה מדאמרין), **הרשב"א** (שם) ו**הריטב"א** (שם) ועוד, ובלשונו של הרא"ש:

"תקיעה שלישית להדליק את הנר דברי רבי נתן, ושוהה כדי לצלות דג קטן ותוקע ומריע ושובת. מכאן משמע שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר, שהרי אחר שהדליק עדיין יוכל לצלות דג קטן. ונראה דקבלת שבת תלויה בתפלת ערבית וכן נהוג, כשהחזן אומר ברכו הכל פורשים ממלאכה."

ג. דעה שלישית של **המהרי"ל** (חידושי דינים ס' נט) סוברת, שלא בהדלקת הנר מקבלים שבת וכמו בעל הלכות גדולות, אלא כבר בברכה על הדלקת הנר. משום כך נקט, שכאשר מדליקים נרות, יש לאחר ההדלקה לכסות את הפנים, ורק אחר כך לברך. מדוע יש לכסות את הפנים? נראה את פסק ההלכה ומתוך כך הדברים יתבררו.

להלכה

א. **השולחן ערוך** (רסג, י) פסק כדעת רוב הראשונים, שמקבלים שבת באמירת מזמור שיר ליום השבת, ולא בהדלקת הנר: "ולדין (= ובשבילנו), כיוון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו (= ובו מקבלים שבת)", וכן פסק **הרב עובדיה** (יחווה דעת ב, לג).

ב. **הרמ"א** חלק ופסק כדעת בעל הלכות גדולות, שמקבלים שבת בהדלקה כיוון שכך מנהג העולם, וכך פסק **הבן איש חי** (נח, יא), וכן נוהגים רבים מהספרדים, ולשיטה זו יש להיזהר לא לכבות את הגפרור לאחר הדלקת הנר, אך במידה ונכבה הנר לפני שהדליקו את כל הנרות, מותר להדליק גפרור נוסף ובאמצעותו להדליק את השאר.

הסיבה לכך היא, שלהלכה נפסק כדעת **הכלבו**, שהאשה יכולה להתנות שהיא לא מקבלת קבלת שבת בהדלקת הנר, וכיוון שכוונת האשה לקבל שבת אך ורק כאשר כל הנרות דלוקות, כל עוד לא כולם דלוקים - לא נכנסה שבת. מכל מקום, כיוון שיש שחולקים וסוברים שאי אפשר להתנות, כתבו הפוסקים שרק במקום צורך (למשל כאשר נכבה הגפרור) יש להתנות, ולא בשביל צורך קטן.

עוד יש להוסיף, שאם באופן חריג האיש מדליק נרות, פסק **המשנה ברורה** (שם, מב) שאין צורך להתנות בפירוש לא לקבל שבת בהדלקה, ומכיוון שבדרך כלל הוא מקבל שבת מאוחר יותר, מסתמא גם עכשיו דעתו לכך (אך טוב בכל זאת להתנות), ובלשון הב"ח: "מיהו באנשים שמדליקים בעצמן כמו שכתב במרדכי על ההולכין ללמוד חוץ לביתם, דהורה מהר"ם דצריך להדליק בחדר משום שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן, אין בהם מנהג, ואין קבלת שבת תלוי בהדלקה, ומכל מקום טוב להם להתנות שלא יקבלו שבת עד שיתפלל ערבית."

כיסוי הפנים

לעיל ראינו שלדעת המהרי"ל יש לכסות את הפנים לאחר הדלקת הנר. הסיבה לכך היא שלשיטתו ישנה בעיה, שכן אם יברכו קודם ההדלקה - לא יהיה אפשר להדליק את הנר, כיוון שקיבלו כבר שבת! לכאורה אם כך, אפשר לפתור את הבעיה ופשוט לברך לאחר ההדלקה, אלא שגם בפתרון זה ישנה בעיה, כיוון שהגמרא בפסחים (ז ע"א) פוסקת שיש לברך על המצווה ורק אז לעשותה. הפתרון לבעיה זו היא, שמדליקים את הנר, מכסים את העיניים ומברכים. באופן זה מרוויחים שלא נהנים מהנר עד לאחר שמסירים את הידיים מהפנים, בינתיים אפשר לברך, וכאשר מסירים את הידיים ונהנים מהנר, נמצא שהברכה קודמת לעשייה.

למרות שכפי שראינו לעיל הרמ"א פסק כבעל הלכות גדולות שמקבלים שבת בהדלקת הנר, ואם כן אין בעיה לברך ולהדליק גם בלי לכסות את העיניים, מכל מקום כדי לחוש לדעת המהרי"ל פסק הרמ"א שיש לכסות את העיניים, לברך, ואז להסיר אותן. יש להוסיף שלדעת הרב עובדיה כמובן שאין צורך בכיסוי העיניים, שהרי כפי שראינו השולחן ערוך פוסק שלא מקבלים שבת בהדלקה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...¹